

A SZÓJELENTÉS ÁLTALÁNOSÁGA.

A nyelvekben eredetileg szigorú takarekosság uralkodik. Nem arra törekszenek, hogy a szókincset új tövek költése, vagy a képzés buja sarjadoztatásával gazdagítsák, hanem arra, hogy a megteremtett alakok lehetőleg sok és sokféle jelentést elhordozhassanak. A megkülönböztetés — a fogalmak specificatiója szerint — miről e közlönyben a minap már igen érdekes szó hallatszott, csak másodlagos álláspont, melyre csak jelentékeny művelődés után jutni.

A nyelvtörténet és a mindennapi tapasztalás egykép bizonyítja, hogy az általános gondolat előzi meg rendszeren a különöset, mint tökéletlenebb a tökéletesebbet, nem pedig megfordítva. Kezdetben a nemek nem elvonás útján keletkeznek, hanem egyszerű alkalmazás által.

A felületes szemléleteken alapuló hiányos képek nagyon könnyen hasonlíthatnak egymáshoz s így felcserélhetők vagy egygő olvaszthatók. Ha az első szemlélettel a következő csak némileg is egyezik, tüstént emlékezetbe hozza annak képzetét, s mivel a képzet már többé-kevésbé állandó tulajdonunk, hajlandók vagyunk az újabb szemlélet is annak részére bocsátani, vagyis ahhoz kapcsolni, így legalább megmenekedvén a különös vesződségtől tüzetesen figyelni, különböztetni. Ez annyiszor ismétlődhetik eseteken át, a hányszor csak hasonlóságot észlelünk; a mit pedig a dolog természeténél fogva annál könnyebben észlelhetünk, minél többször történt már a képzet visszaidézése.

Tehát a szavak nagyjából mindjárt az első szemléletek alkalmából keletkeznek; aztán, ha rokon, vagy legalább némileg hasonló szemléletek következnek, képzeiteiket szintén csak az előbbire már megalkotott szóval jelöljük. Innen származik e szavaknak fő vonatkozásuk különössége mellett is általános jelentésük.

A szavak esetleges eredete és ingatag jelentése nem nagy támasza a szabatos gondolkodásnak, hanem oka a synonymák szaporaságának. Mikor az egyértelmű szavakat a behatóbb

ismerés folytán külön-külön jelentésre kellene lefoglalni, legjobban érezzük, hogy ez csak bizonyos erőszakolással történhetik, s utoljára is megmarad a szónak új, szűkebb jelentése mellett a régi tágasabb is; mi könnyen vezethet aztán félreértésekre. Különösen a műszavaktól követeljük meg, hogy mindig saját, szabatos értelmük legyen; vegyítés és keverés, szóelem és szótag, gyalogtőke, csonkatőke, szöllőbujtás, rakás stb. szolgálhatnak például; de biz ezekben is a betűszerinti vagy, ha úgy tetszik, általánosabb jelentés érvényének csak a biztos szakismeret tudja utját állani.

Ha nem újabb és újabb tárgyakat szemlélünk egymásután, hanem újra meg újra kell szemlélünk: akkor az eleintén tökéletlen kép lassankint elkészül tökéletesen, hű jellemzője a tárgynak, de épen ezért kizárólag csak ennek, másoknak nem, mikben ama részletes vonások nincsenek. S ha az általános, jobban mondva határozatlanabb jelentésre megtartjuk a régi szót, ha nem is új gyöknek költése, de legalább képzés utján.

Vigyázzunk azonban; mert minden parányi értelmi árnyalatot új kifejezéssel jelölni, még ha lehetne, sem lenne czélszerű, a szavaknak nem az levén rendeltetésük, hogy a gondolatot szolgálilag bilincseljék egyes szemléletek apró körülményeihez, hanem hogy épen általuk szabaduljon meg a szemlélet lényege mindentül, a mi veszendő, mellékes, zavaró és lényegtelen, hogy magasabb és általánosabb képbe emelhesük azt.

A szavak értelmének specificatióját bizonyos határon túl erőltetnünk nem kell; mert a mely dolgok lényegileg egyeznek meg, azokat közösen szükséges elneveznünk, hogy az összetartozó eseteket gondolatunkban is valóban összefoglalhassuk.

Természetes, hogy a képek közül, mikre a szó vonatkozik, egyik a többinél elevenebb lesz s azok csak úgy csatlakoznak hozzá, hogy sepitségével szintén megelevenedhessenek az emlékezetben.

Mikor a figyelmet nem a fő, hanem valamelyik mellékképre kellene fordítani, akkor következik igazán szüksége a tulajdonképeni elvonásnak: mi a valóban közös, megegyező rész? és mi a különbség? Ez már szorosan vett belátást köve-

tel elemzés útján; azért is a szellemi életnek csupán magasabb fokán képzelhető.

Teljesen egy rangú és egy osztályba sorozható dolgok közül is néha az egyiket csak nagy általánosságban veszszük észre és fogjuk fel, a másikat pedig igen is tüzetesen. Aztán az utóbbit különösen nevezzük meg, az előbbit pedig csak oly névvel, mi más dolgoké is, noha nem közelebb rokonuk e dolgoknak, mint a megkülönböztetett.

E részrehajlást a nevek osztogatásában az illető dolgok iránt való kiváló érdeklődéstől magyarázhatni; de kétségtelen, hogy nagy akadálya először mindjárt az egyes eset tüzetes megismerésének is, másodsor pedig és főleg minden alapos gondolkodásnak, a fogalmak osztályozásának, a valódi tudásnak.

Az együgyű népies beszéd ragaszkodik e szokáshoz. A minnek tolla van és röpül, az madár mind: a gólya madár, a pitypalaty is madár, a papagály a strucz még inkább madár; de a szemtelen veréb, mely mindenütt alkalmatlankodik, már nem madár, hanem különösen veréb, a tyúk, mely a gazdaszszonynak tojik, semmi esetre sem madár, csak tyúk, a lúd, melyet mellesztenek, tömnek és esznek, szintén stb.

Határoznak oly vonások a felfogásban, mik távolról sem lényegesek, de véletlenül nagyon érdekesek. Innen származik aztán a rendes szavak fonák alkalmazása, a nem költői, hanem bárgyu szócserék; pl. veszi észre a nép, hogy a férgek, miket ismer, általán rútak, kellemetlenek és ártalmasak: s a hol e tulajdonok, kivált együtt feltűnnek, ott csak férget és féregrül beszél. A kellemetlen gonosz ember ,átkozott féreg', a rút és rossz, ,csunya féreg'. A farkas is féreg, legfőlebb ,toportyán féreg'; a tyukot elviszi a féreg (a róka), a tojást kiszopja a féreg (a menyét).

Bizony az sem szolgálna igen éles és szabatos gondolkodásmód tanubizonyosságául, ha pénzünk, földünk, házunk még ma is marha volna, mint hajdan volt: ökrünk, szamarunk ugyanis marha vagy barom, a tyukok, ludak, réczék pedig baromfiak vagy apró-marhák.

Dr. BABICS KÁLMÁN.